

יהודה בן הרוש

ריקודי עמים בארץ ובעולם - היסטוריה קצרה

הרקע להתפתחותם של חוגים לריקודי עמים בישראל

פולקלור בלקני

מה מילים על ההגדרה "בלקן", הבלקן הוא בעצם חצי אי שנקרא על שם רכס ההרים החוצה אותו, הרי הבלקן ששמו המקורי והמוכר יותר הוא סטארה פלנינה. מאפיין נוסף של חצי האי, שהוא מוקף בים האדריאטי, הים האגאי, הים היוני, ים מרמרה והים השחור ממזרח ולכן הוא חצי אי. ועוד משהו שמשותף הוא כמובן נהר הדאנובה החוצה חלק נרחב מארצות הבלקן.

המדינות שכלולות במלואן או בחלקן בחצי האי הבלקני הן, אלבניה, בוסניה, בולגריה, קרואטיה, יוון, מקדוניה, רומניה, סרביה ותורכיה, אנו, חובבי הבלקן, צירפנו באופן לא רשמי את ארמניה קפריסין והונגריה.

למרות שרוב המדינות מאוכלסות בתושבים שמקורם הוא סלאבי, עדיין יש את יוון ותורכיה עם אוכלוסיות עתיקות, את אוכלוסיית רומניה ממוצא רומי התקועה באמצע הבלקן, וכמובן אוכלוסיית הונגריה השונה לחלוטין מבחינת מוצא ושפה.

למרות ההבדלים השונים עדיין נמצא מכנה משותף בפולקלור הבלקני, כמו אחיזות ידיים זהות, קריאות בעיקר ברומניה והונגריה, תלבושות רב גוניות שניתן למצוא בהן סממנים משותפים, מוסיקות וריקודים משותפים בין יוון מקדוניה, סרביה ובולגריה.

יש דמיון אבל יש גם שוני רב. לפעמים בתוך מדינה אחת ניתן למצוא מגוון גדול של ריקודים מאיזור X השונים בתכלית השינוי מאיזור Y. צפון רומניה שונה לחלוטין מדרומה, וכך גם בסרביה ובבולגריה לעומת ריקודים די דומים הנרקדים במדינות שונות, לפעמים באותה מוסיקה וצעדים.

כך לדוגמה "פיידושקו" הבולגרי (ריקוד הצליעה) עם המשקל יוצא הדופן של 5/8, נרקד תחת אותו שם עם מוסיקות שונות גם במקדוניה, יוון, תורכיה ואף ברומניה.

איך אפשר להגדיר ריקודים בלקניים ללא התייחסות לצוענים בבלקן המהווים מיעוט קטן אבל בעלי השפעה עצומה על המוסיקה במיוחד. (צוענים בעברית, ג'יפסי באנגלית וציגאן ברוב הבלקן, אבל הם קוראים לעצמם "רומה"). הם נוכחים בכל הבלקן אבל מתרכזים בעיקר ברומניה ובהונגריה.

המוסיקה הצוענית בולטת מאוד לנוכח חלקם המזערי של הצוענים באוכלוסיה (פחות מאחוז). מבחר הריקודים לעומת זאת קטן בהרבה, מלבד ברומניה ובהונגריה שם יש להם גירסאות צועניות של ריקודי המקום. יש

לזכור בעניין הזה שברומניה יש כ-1.5 מיליון הונגרים שעדיין דוברים את שפתם וחיים בכפרים נפרדים, ולכן לא ייפלא שגם לצוענים יש כפרים משלהם אבל חלק מהכפרים הם של צוענים רומניים וחלק של צוענים הונגריים.

הריקודים

- את ריקודי הפולקלור בעולם נוהגים לחלק כך:
- ריקודים בלקניים, שרובם ריקודי מעגל
  - ריקודי "זוגות עמים"
  - ריקודי מעגל מכל העולם (מעט ריקודים)
  - ריקודי עם ישראליים

ריקודים מהבלקן, שרובם המכריע הינם ריקודי מעגל, הם הנושא העיקרי במאמר זה. אלה הם ריקודי פולקלור שנרקדו מאות שנים בארצות הבלקן. הפולקלור הבלקני עשיר באופן יוצא מן הכלל (לעומת מערב אירופה למשל), בשירים בריקודים בתלבושות ובכלי הנגינה.

למשל יוון. רובכם מכירים את ה"חסאפיקו" (<http://youtu.be/4XgQsT9RUUU>) ואת ה"חסאפו סרביקו" מהסרט זורבה היווני וזו תמונת העולם של רובנו לגבי הפולקלור היווני, אך זהו רק חלקיק קטן של הפולקלור היווני. אני מניח שרוב הריקודים יהיו פחות אטרקטיביים לעומת ה"חסאפיקו", לדעתי גם את המוסיקה המקורית יתקשו רבים להכיר ולחבב.

בעיקרון, בבלקן הריקודים מתחלקים לאיזורים, תתי איזורים וכפרים. באיזור (מחוז) מסויים ניתן לזהות את הריקודים לפי הסגנון, כלי הנגינה ועוד, אנחנו "הבלקניסטים" לא מציינים שם של מדינה כשאנו מציגים ריקוד אלא קודם את האיזור, ריקוד מ"שופ" (בולגריה), ריקוד מ"איפירוס" (יוון), או ריקוד מ"מרמורש" (רומניה). למרות החוט המוביל, בכל איזור עדיין יש לכל כפר וכפר את הריקודים שלו או וריאציה מקומית על ריקודי האיזור. כיום, עקב ריבוי המדריכים בעולם המתפרנסים חלקית מסדנאות לריקודים, נוצרו כוריאוגרפיות רבות אבל בסופו של יום מעטות שורדות.

לריקודים בלקניים יש רוקד-מוביל בתחילת השורה, ולרוב הוא זה שקובע מתי מחליפים צעד. הוא, בקיצור, המוביל. ביוון אפילו לרוקד האחרון בשורה יש תפקיד, ובחגיגות בכפרים נהוג לקנות את ההובלה ואת המאסף על ידי תשלום לתזמורת.

אנו רוקדים בחוגים בארץ פרטואר עשיר מאוד (ב"דונאב" קרוב ל-1.000 ריקודים) ועם הזמן רוקדים את רובם, ריקודי פולקלור לא מתים.

"דונאב" היא עמותה שפועלת בארץ לקידום הפולקלור הבלקני, אנו רוקדים פעם בשבוע, עורכים סמינרים שנתיים, סופי שבוע, ומתעדים את הפולקלור הבלקני באמצעות אתר אינטרנט נרחב, כולל צילומי ריקודים, תלבושות, מילים לשירים, צילומי הופעות שלנו, מפות מהבלקן ועוד (הכותב הוא יו"ר העמותה).

חשוב להזכיר שריקודים בלקניים רוקדים רק עם אחיזת ידיים (V, W, על הכתפיים, סל קדמי או אחורי וכו'). הפעם היחידה שרקדנו ללא אחיזה כלשהי הייתה בימי הקורונה, לאחר הסגר הראשון. יש משמעות גדולה לריקוד ביחד, לא רק אחיזת הידיים אלא גם צורת המעגל, פתוח או סגור, שורות קצרות ועוד.

הכי חשוב להדגיש: לא מקצרים ריקודים (!!!), גם אם הצעדים פשוטים, ממשיכים לרקוד עד הסוף, דוגמא טובה לכך היא הריקוד הצועני הכי מפורסם בבלקן, "צ'וצ'ק". (להבדיל מ"צ'אצ'אק" מסרביה) שנמשך 3-8

יהודה בן הרוש - להיות יוני ביוון

"כיום, עקב ריבוי המדריכים בעולם המתפרנסים חלקית מסדנאות לריקודים, נוצרו כוריאוגרפיות רבות אבל בסופו של יום מעטות שורדות."

קבוצת דונב בתלבושות עממיות

דקות לפי הביצועים השונים. כמוכן שבאירועים חגיגיים אנו מגיעים עם תלבושות ססגוניות מה שהופך את האווירה, שגם כך היא מיוחדת, לחוויה מרשימה.

יש בבלקן גם ריקודי זוגות אבל הם ממש מעטים, קצת בטרנסילבניה ברומניה. לעומת זאת ריקודים הונגריים (הונגריה למעשה לא נכללת בבלקן) הם בעיקרם המכריע ריקודי זוגות. למעשה אם נוציא קהילה הונגרית קטנה בטרנסילבניה שברומניה שנקראת "צ'אנגו" שבה נרקדים הרבה ריקודי מעגל, יישאר לנו ריקוד מעגל אחד בלבד שנרקד בהונגריה וגם הוא רק לנשים ("קאריקאזו").

האם הפולקלור הנהדר הזה חי? ובכן לצערנו ברוב מדינות הבלקן כבר לא, ניתן למצוא שרידים ברומניה, חגיגות מסורתיות בכפרים ביוון (שמאורגנות על ידי עמותות ולא משהו וולנטרי).

ההפתעה הגדולה היא הונגריה, שם קיימים כמעט כל ערב חוגים של ריקודים ורוב המשתתפים הינם צעירים מאוד, אבל לא כך כך מומלץ לחובבי ריקודי העם הישראליים, כי כל הערב הם רוקדים ריקוד אחד בלבד (החוגים מייצגים איזורים בהונגריה, ולכן כל חוג רוקד רק ריקוד של האיזור שלו). זה מרתק מאוד בעיני, אך הכל בעיני המתבונן. אנחנו הבלקניסטים בישראל גאים בכך שאנו למעשה אלה המשמרים ומתעדים את הפולקלור הבלקני וזה גם השם שלנו ("דונאב" – העמותה לקידום הפולקלור הבלקני בישראל).

ריקודי ה"זוגות עמים" שאנו רוקדים בארץ, אכן הינם ריקודים מכל העולם, אבל אם נתבונן מקרוב נבחין שבעיקר מדובר על ריקודים מהאי הבריטי, מהסקנדינביות, גרמניה, פולין, רוסיה, מקסיקו וארה"ב (עם הכי הרבה ריקודים). באופן טבעי כל הריקודים מארה"ב הינם כוריאוגרפיות חדשות, אך מאירופה ומקסיקו רובם אותנטיים.

מאגר ריקודי הזוגות הנרקדים בארץ קטן בהרבה מריקודי המעגל מהבלקן, כ-250 ריקודים בלבד, וגם אותם אנו רוקדים באופן קבוע.

גם ב"נוע-עם" כמו ב"דונאב" החלטנו והצלחנו לתעד ולצלם את כל הריקודים וניתן למצוא אותם ביוטיוב.

בעולם

מה שנראה היום כל כך טבעי – לרקוד ריקודים בלקניים שונים באותו חוג (מסרביה, מקדוניה, יוון, תורכיה, רומניה, בולגריה, קרואטיה, אלבניה, הונגריה וכמובן ריקודים צוענים), זו עובדה די מפתיעה שכן ריקודי פולקלור מהבלקן נרקדו רק על ידי מהגרים מאותה מדינה ורק ריקודים של המדינה ממנה באו.

באופן כללי, בחלק מהחוגים רוקדים גם ריקודים מהבלקן וגם ריקודי זוגות משאר העולם (תחת

למרות החוט המוביל, בכל איזור עדיין יש לכל כפר וכפר את הריקודים שלו או וריאציה מקומית על ריקודי האיזור. כיום, עקב ריבוי המדריכים בעולם המתפרנסים חלקית מסדנאות לריקודים, נוצרו כוריאוגרפיות רבות אבל בסופו של יום מעטות שורדות.

ריקוד סרבי - תלבושות

דונאב - סוף שבוע ריקודים בגינוסר 2010

הכותרת אינטרנשוניול) ובחלקם רק ריקודים מהבלקן, ועדיין יש הרבה חוגים בהם רוקדים רק ריקודים ממקור אחד.

נעשו מעט מאוד מחקרים או עבודות בנושא זה אבל בעיקרון יש עדויות לקיומם של חוגים בהם נרקדו ריקודים מכל הבלקן החל מתחילת שנות ה-30 ועד שנות ה-50 של המאה העשרים, אך הפריחה הגדולה באמת החלה מתחילת שנות ה-60.

מה גרם לכך? אין תשובה ברורה אבל לפחות ברור מי המשתתפים. אלה אנשים לבנים ממעמד גבוה וכשרובן הן נשים ולא מעט יהודים. הם בעיקר משדרים פתיחות לפולקלור על גווניו השונים.

אחד מראשוני המדריכים איב מורו מקנדה, טען בפני שעיקר התופעה מקורה בגעגועים של מהגרים יהודים לפולקלור ממזרח אירופה והבלקן ורצון לחזור אחורה למקורות, מה שמסביר את מספרם הגבוה של היהודים בחוגי הריקודים הבלקניים בארה"ב. הסבר זה נתקל בקושי שכן המהגרים היהודים, ברובם, היו עירוניים ולכן נחשפו פחות לפולקלור האוטנטי.

מארה"ב התפתחו החוגים לאירופה ולעוד כמה מקומות בעולם כמו במזרח הרחוק (אבל ההתפשטות היא די מוגבלת, לא ניתן למצוא חוגים בלקנים ברוב מדינות אסיה, אפריקה ודרום אמריקה.

בתחילת הדרך (בחצי הראשון של המאה העשרים) היו כמה מדריכים שהובילו את התנועה החדשה הזו שרובם הגדול לא היו ממוצא בלקני. הם הציגו ריקודים כפי שלמדו אותם במקור, או מקהילות המהגרים בארצם, או שממש התאמצו ונסעו לבלקן להביא ריקודים ישר מהמעייין.

עם השנים התיאבון גבר וחלק לא מבוטל מהמדריכים החלו לחבר ריקודים למוסיקות מקוריות וגרמו לויכוח שנמשך זמן רב, האם כדי לשמר פולקלור (שכולל כידוע גם מוסיקה) ניתן לחבר כוריאוגרפיות חדשות - כן או לא.

יש אלפי ריקודי פולקלור מקוריים בכל מדינה בבלקן ולמרות זאת חלק מהמדריכים העדיפו ליצור כוריאוגרפיות (חלקן ממש נהדרות), כך שהצורך בחידושים לא נבע ממחסור אלא מהעדפותיהם של המדריכים. חלקם אף הגיעו מהבלקן לארה"ב רק עם כוריאוגרפיות חדשות למרות שיש להם רפרטואר עשיר מארץ מוצאם.

עם הזמן נותרו ארגונים שהחלו לערוך ערבי ריקודים עם מוסיקאים מקומיים שהתאהבו במוסיקה הבלקנית, והחלו למפות את הריקודים (תרשימים) ולנסות לאתר מקור היסטוריה וכו', נוצרו מסורות של מחנות ריקודים לסופי שבוע ואף לא הסתפקו במדריכים המקומיים והחלו להזמין מדריכי ריקודים מהבלקן, ישר מהמקור.

עם הזמן החלו כמובן גם הנסיעות המאורגנות לסמינרי ריקודים למדינות הבלקן שנמשכות עד היום. התופעה המקסימה הזו הולכת ונעלמת בימינו, חוגי הריקודים מצטמצמים והקהל הולך ומזדקן, והעתידי נראה עגום.

**בתחילת הדרך
(בחצי הראשון
של המאה
העשרים) היו
כמה מדריכים
שהובילו
את התנועה
החדשה הזו
שרובם הגדול
לא היו ממוצא
בלקני. הם
הציגו ריקודים
כפי שלמדו
אותם במקור,
או מקהילות
המהגרים
בארצם, או
שממש התאמצו
ונסעו לבלקן
להביא ריקודים
ישר מהמעייין.**

כתבתי בעיקר על ריקודים מהבלקן אבל כבר הזכרתי שיש מקום נרחב גם לריקודי הזוגות מאירופה בעיקר אבל לא רק, גם הם ריקודי פולקלור שעם הזמן הכוריאוגרפיות עשו בהם שמות, אבל עדיין נישארו לא מעט ריקודים מהמקור שאף פעם שלא נס ליחו.

זה ממש על קצה המזלג, אבל לפני שנגיע ארצה חשוב לדעת שהתופעה הזו היגרה אלינו מארה"ב.

בארץ

יש לנו בארץ כמה חוגים לריקודי עמים, אבל רוקדים בהם בעיקר ריקודים בלקניים: חוג ותיק, מעל 30 שנה, בחיפה המנוהל על ידי עמותת "בלקניצה"; חוג בירושלים שיחגוג בקרוב 50 שנה המנוהל על ידי עמותת "דונאב"; חוג מעורב של בלקני זוגות שמתכנס אחת לחודש בימי שישי (כבר 60 שנה!!!) שמנוהל על ידי עמותת "נוע-עם", ועוד כמה חוגי עמים למבוגרים בירושלים שמעביר מוטי קוצר, וחוגים לריקודים יוונים בלבד בירושלים ובתל אביב.

עמותת "נוע-עם" הוקמה בארץ ב-1959 והיא קיימת עד היום. העמותה שמה לה למטרה לרקוד ריקודי פולקלור מכל העולם, מה שבעצם ניתן לצמצם לריקודים בלקניים ולריקודי זוגות. העמותה שהוקמה על ידי **מרים פלקס** ועוד כמה חברים, קיימת עד היום בזכותה של **מרים לרנר** שמהר מאוד החלה להוביל את העמותה (במשך שנים רבות יחד עם אריה וקס עליו השלום שגם הדגים איתה ריקודים וגם היה שותף לניהול) אותה היא מנהלת עד עצם היום הזה. העמותה הוקמה כמועדון חברים סגור שבעשרים שנה האחרונות נפתח לכולם.

גם בחיפה, לפני שנוסד החוג הנוכחי, הייתה הרקדה דומה במסגרתה ל"נוע-עם" שהובלה והוקמה על ידי **נחום שחר** ז"ל. נחום היה בין הראשונים שהביאו ארצה ריקודי זוגות עמים מארה"ב. חלק נכבד מהרפרטואר הגדול שקיים היום קיים בזכותו.

כמו שניתן לראות, החוגים העיקריים מנוהלים באמצעות עמותות

וללא כוונת רווח, כל המרקידים עושים זאת בהתנדבות.

לצערנו גם בין רוקדי ריקודי עמים אנו חווים את הירידה במספר הרוקדים והעלייה בגיל, יחד עם זאת בעשרים השנה האחרונות החלה התעוררות רבה בתוכן. עמותת "דונאב" החלה במסע תיעוד שנמשך עד היום, במסגרתו צולמו כ-300 ריקודים והועלו ליוטיוב ולאתר העמותה, הוזמנו מדריכים מארצות המקור להעביר סדנאות בארץ, התחלנו, לארגן "סופי שבוע" עם אורחים מחו"ל ולהקת מוסיקאים מקומית, הופקו דיסקים, ספרי מילים לשירים, הוקם אתר אינטרנט נרחב ועוד.

גם עמותת "בלקניצה" שותפה למסע ההתעוררות הזה, והם מארגנים מפגשי שבת ארציים, מארגנים אירועים גדולים ומזמינים מדריכים מחו"ל.

חברים של דונאב מהונג קונג

דונאב - ערב ריקודים סרביים בגינוסר 2004

הרוקדים

למרות כל הנאמר לעיל, בסופו של דבר רוב מוחלט של הרוקדים ריקודים בלקניים אינם ממוצא בלקני, ואכן מדובר בקליקה לבנה (אני מכיר רבים אך בארה"ב, אני אישית מכיר מדרך שחור אחד בלבד), אבל דבר אחד ברור, אנו הולכים ומזדקנים, הולכים ומתמעטים. לדורות הצעירים יש, מטבע הדברים, שפע של תוכן תרבותי שלא היה בזמננו.

כיצד אם כן מגיעים לרקוד פולקלור בלקני? בארה"ב ניתן להצטרף דרך האוניברסיטאות שם היו, וישנם עדיין, חוגים לריקודי הבלקן.

בארץ זו יוזמה מקסימה של כמה משוגעים לדבר שהביאו את זה לא מהבלקן אלא מארה"ב הישר לישראל.

ההתחברות לבלקן היא, לעניות דעתי, דרך המוסיקה שמובילה לריקודים, אך כנראה הם אינם ערבים לכל אוזן. מוסיקה יוונית פופולארית מאוד בארץ (לא האתנית) ולדעתי גם הרומנית וההונגרית במידה מסויימת, אבל עדיין לא כל מי שמגיע לחוגים שלנו נישאר. את אלה הנשארים מאפיין קו של פתיחות, טולרנטיות וכמובן סקרנות בריאה.

בארה"ב רוב הרוקדים בלקני נאמנים לפולקלור אותנטי. אצלנו בארץ, מטבע הדברים, רוב הרוקדים נחשפו לריקודי עם ישראלים, איתם יותר קל להם להשתלב וקשה להם לאמץ את הסגנון של ריקודי הבלקן.

על הכותב - יהודה בן הרוש

חלפו 20 שנה מאז הקמתי עם חברים את עמותת "דונאב". עברי כולל עשרות רבות של נסיעות לארצות הבלקן, במיוחד לכפרים נידחים, וגם לסמינרים, סופי שבוע, סדנאות שירה ועוד. אני מטפח שנים בסיס נתונים המכיל עשרות אלפי שירים, מוסיקות, ריקודים, מילים לשירים, תדריכים מפות מקוריות וכמובן אוסף מצולם של תלבושות (וגם תלבושות בפועל).

הקמתי אתר אינטרנט נרחב ומקיף המבוסס על חלק מהאוסף שצברתי. בשנים האחרונות הפוקוס שלי התמקד על הונגריה, כולל לימוד השפה.

כמו כן חקרתי ריקוד גרמני אתגרי בזוגות הנקרא "צוואיפאכר" וצילמתי 50 ורסיות שונות שלו.

מידע שימושי

אתר האינטרנט של "דונאב": <https://dunav.org.il>

דף היוטיוב של "דונאב" (350 ריקודים): <https://www.youtube.com/user/dunavfolk>

דף יוטיוב של הריקוד הגרמני "צוואיפאכר": <https://www.youtube.com/user/Zeifacher>

דף היוטיוב של "נוע-עם" (250 ריקודי זוגות): <https://www.youtube.com/user/Noaamfolkdance>

אתר האינטרנט של בלקניצה: <http://balkanitsa.org.il>

חוגים בארץ

"דונאב" - כל יום חמישי משעה 20:00 עד 22:30, בבית כנסת רפורמי "כל הנשמה", רח' אשר 1, המושבה הגרמנית, ירושלים.

"בלקניצה" - כל יום שלישי מהשעה 21:00 ועד 23:00, אולם הספורט בטכניון, חיפה.

"נוע-עם" - בימי שישי הראשון של כל חודש (חוג חודשי) משעה 16:00 עד 19:00 מעגלים וזוגות. מתנ"ס קרית שרת, גבעת התחמושת 27, חולון.

חוג יוני בלבד - בימי שלישי משעה 19:30 עד 23:00. בית כנסת רפורמי "כל הנשמה", רח' אשר 1, המושבה הגרמנית, ירושלים.

מוטי קוצר מרקיד בשעות הבוקר כמה חוגים לריקודי עמים למבוגרים. ניתן למצוא פרטים באתר "רוקדים".

יהודה בן הרוש - רומני

יהודה בן הרוש - סרבי

ההתחברות לבלקן היא, לעניות דעתי, דרך המוסיקה שמובילה לריקודים, אך כנראה הם אינם ערבים לכל אוזן. מוסיקה יוונית פופולארית מאוד בארץ (לא האתנית) ולדעתי גם הרומנית וההונגרית במידה מסויימת, אבל עדיין לא כל מי שמגיע לחוגים שלנו נישאר. את אלה הנשארים מאפיין קו של פתיחות, טולרנטיות וכמובן סקרנות בריאה.